

**СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА**

**ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ МАТЕРИКІВ ТА ОКЕАНІВ
ЧАСТИНА І. ЄВРАЗІЯ**

*Методичні вказівки
до виконання практичних та самостійних робіт*

Суми – 2021

УДК 911. 2 (075.8)

Д 18

Рекомендовано до друку вченою радою природничо-географічного факультету
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка
(протокол № 6 від 28 січня 2021 року)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Міхелі С. В. – доктор географічних наук, професор кафедри географії
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

Нешатаєв Б. М. – доктор географічних наук, професор, професор кафедри
загальної та регіональної географії Сумського державного
педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Д 18 Фізична географія материків та океанів. Ч. І. Євразія : методичні
вказівки до виконання практичних та самостійних робіт / укладач О. С.
Данильченко. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 38 с.

До змісту методичних вказівок входять теоретичні запитання та завдання
практичних робіт, завдання для самостійної роботи згідно тем програми
початкової дисципліни, перелік літератури, рекомендованої для вивчення курсу.

Методичні вказівки розраховані на студентів-географів спеціальностей
014 Середня освіта (Географія) та 106 Географія денного відділення
природничо-географічного факультету, а також можуть бути використані
студентами заочної форми навчання.

© Данильченко О. С., 2021

© СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Фізична географія материків та океанів» є базовою у підготовці географів. Зосереджена на вивченні фізико-географічних умов материків і океанів як цілісних природних систем, розумінні їх регіональних відмінностей. Розширює знання про географічну оболонку та її компоненти. Особлива увага приділяється закономірностям формування на Землі зональних та азональних територіальних систем, їх просторовому розміщенню і чинникам, що впливають на виникнення цих явищ.

Мета курсу полягає у вивченні природи окремих фізико-географічних регіонів, на які диференціюється географічна оболонка Землі, та розкритті причинно-наслідкових зв'язків процесів і явищ (загальних географічних закономірностей), які визначають особливості просторової диференціації останньої. Основне завдання – це детальна характеристика природних особливостей кожного материка і океану, а також окремих його регіонів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти оволодіють наступними результатами навчання: пояснювати розміщення природних об'єктів в океанах і на материках; встановлювати закономірності в розміщенні основних форм рельєфу та корисних копалин у зв'язку з тектонічною будовою; визначати закономірності в кліматоутворенні материків, фактори та умови формування типів кліматів; виявляти закономірності географічної зональності материків, характерні особливості ґрунтового-рослинного покриву, тваринного світу, ступінь антропогенної зміни; визначати вплив фізико-географічного положення океану, материка чи окремих фізико-географічних регіонів на особливості природи, складати за джерелами географічної інформації комплексну порівняльну характеристику океанів, материків, фізико-географічних країн. Курс закладає у студентів основи системного вивчення природи.

Програмою навчальної дисципліни «Фізична географія материків та океанів» передбачено 7 розділів. Методичні вказівки складені відповідно до тем цієї програми по розділу «Євразія». Для кожної теми визначено мету, подано теоретичні запитання, наведено завдання для проведення практичних робіт, завдання для самостійної роботи. Також вони містять інформацію необхідну для виконання практичних робіт та методичні вказівки для реалізації завдань практичної роботи.

ТЕМА: ГЕОГРАФІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ ЄВРАЗІЇ

Мета: вивчити особливості географічного положення, розмірів і горизонтального розчленування Євразії та їх впливу на формування природних умов.

Обладнання: фізична карта Євразії, географічні атласи, вимірювальна лінійка, підручники, контурна карта.

Теоретичні запитання:

1. Виявити особливості фізико-географічного положення Євразії. Крайні точки материка.
2. Які чинники обумовлюють внутрішні природні відмінності материка Євразія.
3. Охарактеризувати розміри Євразії.
4. Встановити характер берегової лінії Євразії (півострова, затоки).
5. Назвати і охарактеризувати океани і моря біля берегів Євразії.

Практичні завдання:

Завдання 1. Визначити положення Євразії по відношенню до екватора, північного тропіка, полярного кола, нульового меридіану.

Завдання 2. Нанести на контурну карту крайні точки Євразії і визначити їх географічні координати. Визначити протяжність материка в градусах і кілометрах з півночі на південь між паралелями мисів Челюскін і Піай та з заходу на схід між меридіанами мисів Рока і Дежньова. Порівняти площу Євразії з площею інших материків. Зробити висновки про розміри і конфігурацію материка.

Завдання 3. Визначити ступінь горизонтального розчленування Євразії:

- а) по процентному відношенню площі всіх островів до площі всієї Євразії.
- б) по площі території на 1 км берегової лінії.
- в) по максимальній віддаленості внутрішніх районів від океанів.

Завдання 4. Дайте оцінку впливу географічного положення, розмірів та горизонтального розчленування Євразії на формування природних умов материка.

Методичні вказівки:

Завдання 2. Використати карти та довідкові відомості атласу.

Завдання 3. Для виконання завдання використайте відомості:

Площа Євразії з островами – 54,1 млн. км². Площа Євразії без островів – 50,7 млн. км². Площа островів – 3,4 млн. км². Довжина берегової лінії – 108600 км.

Завдання 4. Проаналізувати тематичні карти атласу. За картами радіаційного балансу і сумарної сонячної радіації виявіть особливості зміни цих показників з півночі на південь. Проаналізувати кліматичні карти, карти ґрунтів і рослинності і зробіть висновок про вплив на природні умови Євразії океанів.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Проаналізувати характер берегової лінії Євразії. Нанести на контурну карту типи берегів: фіордовий, шхерний, лопатевий, ріасовий, далматинський.

Завдання 2. Нанести на контурну карту крайні точки, острови, півострови, затоки, протоки.

Методичні вказівки: Використайте фізичну і тектонічну карти атласів. За результатами аналізу поясніть причини формування в Євразії різноманітних типів берегів (історія геологічного розвитку, вплив геолого-тектонічної будови тощо).

Завдання 3. Вивчення географічної номенклатури.

Узбережжя Північного Льодовитого океану

Миси: Нордкін, Нордкап, Канін ніс, Челюскін, Дежньова.

Моря: Баренцеве, Біле, Карське, Лаптевих, Східно-Сибірське, Чукотське.

Затоки: Варангер-фіорд, Порсангер-фіорд, Кандалакшська, Єнісейська, Хатангська, Оленьокська, Янська; губи: Онезька, Двінська, Мезенська, Чеська, Печорська, Байдарацька, Обська, Гиданська, Чаунська.

Протоки: гирло Білого моря, Карські ворота, Югорський шар, Маточкін шар, Шокальського, Вількіцького, Дмитра Лаптева, Саннікова, Лонга.

Півострови: Кольський, Рибачий, Канін, Югорський, Ямал, Гиданський, Таймирський, Чукотський.

Острови: Шпіцберген, Земля Франца Йосифа, Ведмежий, Нова Земля, Колгуєв, Вайгач, Білий, арх. Норденшельда, Північна Земля: Комсомолец, Піонер, Жовтневої революції, Більшовик, Новосибірські: Анжу, Де-Лонга, Ляхівські; Ведмежі; Врангеля.

Узбережжя Атлантичного океану та Середземного моря

Миси: Рока, Сан-Вісенті, Мароккі, Спартівенто.

Моря: Балтійське, Північне, Ірландське, Норвезьке, Середземне, Лігурійське, Тірренське, Адріатичне, Іонічне, Егейське, Критське, Мармурове, Чорне, Азовське.

Затоки: Вест-фіорд, Тронгеймс-фіорд, Согне-фіорд, Осло-фіорд, Бохус, Ботнічна, Фінська, Ризька, Гданська бухта, Уош, Лайм, Брістольська, Кардіган, Голуей, Ейсселмер (Зейдер-Зе), Сен-Мало, Біскайська, Кадіська, Ліонська, Генуезька, Венеціанська, Таранто, Патраїкос, Корінфська, Термаїкос, Стриманікос, Анталія, Іскендерон, Сінайська, Каркінітська, Феодосійська, Сиваш, Дністровський, Куяльницький, Дніпровський, Бузький, Молочний лимани, Таганрозька, Бердянська.

Протоки: Вел. Бельт, Мал. Бельт, Ересунн (Зунд), Каттегат, Скагеррак, Норт-Мінч, Північна, Св. Георга, Ла-Манш, Па-де-Кале, Гібралтарська, Боніфачо, Мессінська, Отранто, Дарданелли, Босфор, Керченська.

Півострови: Скандинавський, Ставангер, Сконе, Ютландія, Котантен, Бретань, Корнуол, Уельс, Піренейський, Апеннінський, Калабрійський, Салентіна, Балканський, Істрія, Пелопонес, Халкідікі, Галліпольський, Пашаелі, Мала Азія, Коджаелі, Кримський, Тарханкутський, Керченський, Таманський, Піцундський.

Острови: Ян Маєн, Ісландія, Фарерські, Оркнейські, Шетландські, Гебрідські, Великобританія, Ірландія, Мен, Англісі, Вестеролен, Борнхольм, Зеландія, Фюн, Лоллан, Північно-Фрізькі, Східно-Фрізькі, Західно-Фрізькі, Балеарські, Корсіка, Сардинія, Сіцилія, Мальта, Іонічні, Далматинські, Егейські (Грецький архіпелаг): Тасос, Самотракі, Лемнос, Лесбос, Хіос, Родос, Пн. Споради, Пд. Споради, Крит, Кіпр.

Узбережжя Індійського океану

Миси: Кумарі, Піай.

Моря: Червоне, Аравійське, Андаманське.

Затоки: Акаба, Перська, Оманська, Аденська, Кач, Бенгальська.

Протоки: Ормузька, 10 градуса, Полкська, Зондська.

Півострови: Аравійський, Сінайський, Катар, Катхіявар, Індостан.

Острови: Бахрейнські, Лаккодівські, Мальдіви, Чагос, Шрі-Ланка, Андаманські, Нікобарські.

Узбережжя Тихого океану

Миси: Піай, Камау, Крільон, Аніва, Лопатка.

Моря: Берінгове, Охотське, Японське, Жовте, Східно-Китайське, Сулу, Сулавесі (Целебеське), Яванське, Молуккське, Банда, Тіморське.

Затоки: Анадирська, Хреста, Шеліхова, Пенжинська, Гіжигінська, Сахалінська, Терпіння, Аніва, Амурський лиман, Петра Великого, Східно-Корейська, Західно-Корейська, Бохайвань, Ханчжоувань, Бакбо, Сіамська.

Протоки: Берінгова, Камчатська, Перша Курильська, Четверта Курильська, Крузенштерна, Татарська, Лаперуза, Кунаширська, Корейська, Цугару (Сангарська), Сімоносекська, Тайванська, Хайнань, Токара, Сінгапурська, Макасарська, Карімата.

Півострови: Чукотський, Камчатка, Тайганос, Тоніно-Анівський, Крільонський, Корейський, Ляодунський, Шаньдунський, Лейчжоу, Індокитай, Малакка.

Острови: Св. Лаврентія, Командорські, Курильські, Сахалін, Японські: Хоккайдо, Хонсю, Кюсю, Сікоку, Рюкю, Цусімські, Пенху, Тайвань, Хайнань, Філіпінські, Лусон, Міндоро, Мінданао, Палаван, Молуккські, Великі Зондські: Калімантан, Суматра, Ява, Сулавесі, Малі Зондські: Балі, Сумба, Сумбава, Тімор.

Література

для виконання практичної та самостійної роботи

1. Атлас вчителя / за ред. В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. Київ: ДНВП «Картографія», 2010.
2. Гудзевич А.В. Регіональна фізична географія (Європа та Азія): навч. посібник. Вінниця: «Віндрук», 2005. 464 с.
3. Ковалишин Д.І. Практикум з фізичної географії материків і океанів. Тернопіль: Підручники і посібники, 1999. 88 с.
4. Міхелі С.В. Фізична географія Євразії: навчальний посібник для закладів вищої освіти. Київ: Перун, 2019. 286 с.

ТЕМА: ГЕОЛОГІЧНА БУДОВА ЄВРАЗІЇ, ІСТОРІЯ ГЕОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ. ПЛЕЙСТОЦЕНОВІ ЗЛЕДЕНІННЯ

Мета: вивчити основні етапи розвитку Євразії, встановити особливості тектонічної будови та виявити зв'язок геологічних структур з поширенням корисних копалин, охарактеризувати розвиток плейстоценового зледеніння в Євразії та його вплив на природу материка.

Обладнання: фізична карта Євразії, карта будова земної кори, географічні атласи, посібники, контурна карта.

Теоретичні запитання:

1. Охарактеризувати історію геологічного розвитку Євразії.
2. Назвати основні тектонічні структури Євразії (I, II та III порядків).
3. Виявити корисні копалини Євразії та їх зв'язок з тектонічними структурами.
4. Охарактеризувати плейстоценове зледеніння: льодовикові епохи, центри, межі зледенінь.

Практичні завдання:

Завдання 1. На основі вивчення літературних і картографічних джерел дати характеристики основних етапів геологічної історії Євразії та скласти геохронологічну таблицю, у якій для кожного періоду кожної ери опишіть геологічні події, які відбувалися у тій чи іншій частині материка (таблиця 1).

Таблиця 1

Етапів геологічної історії Євразії

Ера	Період	Геологічні події
Кайнозой	четвертинний	
	неогеновий	
	палеогеновий	
Мезозой	крейдовий	
	юрський	
	тріасовий	
Палеозой	пермський	
	кам'яновугільний	
	девонський	
	силурійський	
	ордовіцький	
	кембрійський	
Протерозой	вендський	
Архей		

Завдання 2. Складіть схему плейстоценового зледеніння Євразії. На контурну карту нанесіть:

- а) межі зледенінь: Міндельського, *Риського*, *Вюрмського* – для Західної Європи; Окського, *Дніпровського*, Московського, *Валдайського* – для Східної Європи; Дем'яновського, Самаровського, *Зиряновського*, Сартанського – для

Західного Сибіру; Самаровського, Тазівського та *Зиряновського* – для Східного Сибіру;

б) центри зледенінь: Британські острови, Феноскандія, Полярний Урал, Нова Земля, Північна Земля, Таймир;

в) напрямок руху льоду з різних центрів;

г) межі сучасної багатовікової мерзлоти.

Завдання 3. Скласти тектонічну карту Євразії, встановити тектонічні структури I, II та III порядків.

Методичні вказівки:

Завдання 2. При складанні схеми використайте карти атласів та схеми у підручниках. Межі зледенінь покажіть суцільними лініями різного кольору, центри зледенінь – великими літерами, напрямок руху льоду – стрілками.

Завдання 3. На контурну карту нанесіть: давні платформи (I), в їх межах виступи кристалічного фундаменту (II); області байкальської, каледонської, герцинської, мезозойської та альпійської складчастості; передгірні прогини; райони вулканізму та сейсмічної діяльності; основні родовища корисних копалин. Згідно геохронологічній послідовності складіть легенду до карти. На карті підписати: давні платформи, молоді платформи, щити, основні синеклізи та антеклізи.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Порівняйте умови зледеніння в Східній Європі та Азії за такими показниками: кількість льодовикових епох, їх синхронність, розміри території, яка покривалася льодом, межі і центри зледенінь.

Завдання 2. Зіставте фізичну карту Євразії з тектонічною. Виділіть головні орографічні одиниці в межах кожної тектонічної структури і підпишіть їх на контурній карті.

Завдання № 3. Вивчення географічної номенклатури.

Платформи: Давні: Східноєвропейська, Сибірська, Аравійська, Індостанська, Китайська; молоді: Західноєвропейська, Скіфська, Печорська, Туранська, Західносибірська.

Щити: Балтійський, Український, Анабарський, Алданський, Шаньдунський, Ляодунський, Сінійський, Арабо-Нубійський, Індійський.

Плити: Плита Східноєвропейської платформи, плити Аравійської платформи.

Антеклізи: Волго-Уральська, Білоруська, Воронежська, Єнісейська.

Синеклізи: Паризький басейн, Мала Угорська западина, Велика Угорська западина, Московська, Прикаспійська, Українська мульда (Дніпровсько-Донецький авлакоген), Тунгуська, Вілюйська, Ордоська, Сичуанська, Гхор, Руб-ель-Халі,

Серединні масиви: Месета, Центральний Французький, Арморіканський, Чеський, Родопський, Анатолійсько-Егейський, Колимський, Індосинійський, Тібетський.

Прогини міжгірні: Середньодунайський, Нижньодунайський,

Крайові прогини: Гароннський, Передальпійський (Венеціано-Паданський), Передкарпатський, Передуральський, Передверхоянський, Передбайкальський, Месопотамський, Передгімалайський (Індо-Гангський).

Області складчатостей: байкальської, каледонської, герцинської, мезозойської, альпійської.

Методичні вказівки:

Завдання 1. Після проведення порівняльного аналізу зробити висновок про умови, які сприяли більш значному зледенінню Східної Європи.

Література

для виконання практичної та самостійної роботи

1. Атлас вчителя / за ред. В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. Київ: ДНВП «Картографія», 2010.
2. Гудзевич А.В. Регіональна фізична географія (Європа та Азія): навч. посібник. Вінниця: «Віндрук», 2005. 464 с.
3. Ковалишин Д.І. Практикум з фізичної географії материків і океанів. Тернопіль: Підручники і посібники, 1999. 88 с.
4. Міхелі С.В. Фізична географія Євразії: навчальний посібник для закладів вищої освіти. Київ: Перун, 2019. 286 с.

ТЕМА: РЕЛЬЄФ ЄВРАЗІЇ. ЗВ'ЯЗОК РЕЛЬЄФУ З ГЕОЛОГІЧНОЮ БУДОВОЮ

Мета: розкрити залежність морфоструктури від історії формування і тектонічної будови материка, а також залежність морфоскульптури від геологічної основи, кліматичних умов і їх зміни протягом четвертинного періоду.

Обладнання: фізична карта Євразії, карта будова земної кори, географічні атласи, посібники, контурна карта.

Теоретичні запитання:

1. Виявити особливості орографії материка.
2. Охарактеризувати типи морфоструктур Євразії: рівнинно-платформенних областей, гори орогенічних областей: епіплатформенні гори, епігеосинклінальні гори, морфоструктури перехідних областей, морфоструктури серединно-океанічних хребтів.
3. Встановити основні типи морфоскульптур Євразії та їх поширення.

Практичні завдання:

Завдання 1. Встановити співвідношення між тектонічними структурами, орографічними одиницями та корисними копалинами, скласти таблицю за формою (таблиця 2).

Таблиця 2

Відповідність орографічних одиниць тектонічним структурам

Тектонічна структура	Орографічна одиниця	Корисні копалини

Завдання 2. Скласти морфоструктурну карту Євразії.

Методичні вказівки:

Завдання 1. За допомогою геологічних карт атласів встановити особливості геологічної будови платформених і складчастих областей, а саме: вік і особливості залягання порід, глибина залягання складчастого фундаменту та її зміна в залежності від тектонічних умов. Виявити зв'язок між геологічною будовою та поширенням різних груп корисних копалин (паливних, рудних, нерудних). Визначить роль розломів та магматичних явищ в утворенні корисних копалин.

Завдання 2. На кальку чи прозорий матеріал нанести наступні типи морфоструктурного рельєфу: **I. Рівнинно-платформенні області:** 1) акумулятивні рівнини синекліз давніх платформ; 2) акумулятивні рівнини крайових прогинів давніх платформ; 3) акумулятивні рівнини молодих платформ; 4) акумулятивні пластові рівнини; 5) акумулятивно-денудаційні рівнини щитів давніх платформ; 6) денудаційні пластові рівнини і плато давніх платформ; 7) денудаційні пластові рівнини і плато молодих платформ; 8) денудаційні цокольні рівнини і плато давніх платформ; 9) цокольні рівнини, височини та плоскогір'я. **II. Епіплатформенні гори:** 1) відроджені брилові і складчасто-брилові гори щитів давніх платформ; 2) брилові і складчасто-брилові гори байкальських структур; 3) брилові і складчасто-брилові гори каледонських структур; 4) брилові і складчасто-брилові гори герцинських структур; 5) брилово-складчасті гори мезозойських структур; 6) омолоджені складчасто-брилові і брилові гори; 7) вулканічні гори, нагір'я і плато. **III. Епігеосинклінальні гори:** 1) складчасті і брилово-складчасті гори кайнозойських структур; 2) вулканічні гори, нагір'я і плато кайнозойських структур; 3) кайнозойські вулканічні хребти острівних дуг; 4) акумулятивні пластові рівнини міжгірних і передгірних прогинів.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Співставити створену карту «Морфоструктури Євразії» з тектонічною картою, де підписані основні орографічні елементи та встановити зв'язок між геолого-тектонічною будовою, орографією та типом морфоструктури. Визначити морфоструктури виділених орографічних одиниць.

Завдання 2. За картою морфоскульптур нанести значками морфоскульптури в межах основних орографічних одиниць. Зробіть висновки про фактори формування сучасного рельєфу і розвитку сучасних геоморфологічних процесів.

Завдання № 3. Вивчення географічної номенклатури.

Європа

Низовини, височини, плато: Соуменселькя, Манселькя, Салпауселькя, Середньошведська рівнина, плато Смоланд, Середньоєвропейська рівнина, Великопольська низовина, Малопольська височина, Північно-Німецька низовина, Південно-Шотландська височина, Центрально-ірландська низовина, Середньошотландська низовина, Лондонський басейн, Паризький басейн, Нормандська височина, Гароннська низовина (Аквітанський басейн), Ронська низовина, Верхньорейнська низовина, Швабсько-Франконська рівнина, Тюрінгенська рівнина, Чесько-Моравська височина, Середньодунайська

рівнина, Нижньодунайська рівнина, Андалузька низовина, Арагонська рівнина, Стара Кастилія плато, плато Нова Кастилія, Ла-Манча плато, Паданська низовина, плато Карст, Фракійська рівнина, Північні Ували, Тіманський кряж, Валдайська височина, Смоленсько-Московська височина, Білоруська височина, Середньоруська височина, Полісся низовина, Прикаспійська низовина, Оксько-Донська низовина, Мещерська низовина, Молого-Шекснінська низовина, Західно-Двінська низовина, Прибалтійська низовина, Північно-Двінська низовина, Печорська низовина, Залаірське плато, Східно-Європейська рівнина. **Гори, нагір'я, плоскогір'я:** вулкан Гекла, Скандинавські гори, гора Галхепіген, плоскогір'я Фінмаркен, плоскогір'я Норланд, гори Хібіни, Північно-Шотландське нагір'я, Пеннінські гори, Кембрійські гори, Арденни, Центральний масив, Рейнські Сланцеві гори, Возеги, Шварцвальд, Гарц, Тюрінгенський Ліс, Рудні гори, Судети, Чеський Ліс, Альпи, гора Монблан, Західні Альпи, Східні Альпи, Високий Тауерн, Низький Тауерн, Юрські гори, Карпати, Герлаховські-Штіт гора, Західні Карпати, Високі Татри, Низькі Татри, Високі Бескіді, Східні Карпати, Південні Карпати, Піренеї, гора Ането, Кантабрійські гори, Сьєрра-Невада, Апенніни, гора Корно, Калабрійські Апенніни, вулкан Везувій, вулкан Етна, Дінарське нагір'я, Пінд, Стара-Планина, Родопи, Ріла, Уральські гори, гори Пай-Хой, Полярний Урал, Приполярний Урал, гора Народна, Північний Урал, Середній Урал, Південний Урал, гора Магнітна.

Азія

Низовини, височини, плато, плоскогір'я: Колхідська низовина, Ставропольська височина, Куро-Араксинська низовина, Ленкоранська низовина, Західно-Сибірська рівнина, Середньообська низовина, Сибірські Ували, Барабінська низовина, Кулундинська низовина, Васюганська низовина, Ішимська височина, Тазовська низовина, Чулімо-Єнісейське плато, Приобське плато, Тургайське плато, Північно-Сибірська низовина, Лено-Вілюйська низовина, Середньо-Сибірське плоскогір'я, Путорана плато, Вілюйське плато, Приангарське плато, Єнісейський кряж, Приленське плато, Лено-Алданське плато, Салаірський кряж, Мінусинська улоговина, Кузнецька улоговина, Тувинська улоговина, Янське плоскогір'я, Оймяконське плоскогір'я, Ельгінське плоскогір'я, Юкагірське плоскогір'я, Алазейське плоскогір'я, Анадирське плоскогір'я, Яно-Індігірська низовина, Колимська низовина, Амуро-Зейське плато, Середньоамурська низовина, Нижньоамурська низовина, Устюрт плато, Казахський дрібносопковик, Кокчетавська височина, Туранська низовина, Мангишлацьке плато, Кизилкумське плато, Анатолійське плоскогір'я, Месопотамська низовина, Джунгарська рівнина, Кашгарська улоговина, Лесове плато, Ордос плато, Гобійська рівнина, Цайдам улоговина, Турфанська улоговина, Сичуанська западина, Велика Китайська рівнина, Шілонг масив. **Гори, нагір'я, хребти:** Великий Кавказ, Головний (Вододільний) хребет, Боковий хребет, Скелястий хребет, Месхетський хребет, Ліхський хребет, Тріалетський хребет, Зангезурський хребет, Карабахський хребет, Ельбрус, Казбек, Біранга, Алданське нагір'я, Анабарський масив, Кузнецький Алатау, Алтайські гори, Катунський хребет, Західний Саян, Східний Саян, Хамар-Дабан хребет, Байкальський хребет, Станове нагір'я, Північно-Байкальське нагір'я,

Патомське нагір'я, Становий хребет, Олекмінський Становик, Яблонувий хребет, Черського хребет, Джугджур хребет, Верхоянський хребет, Колимиське нагір'я, Корякське нагір'я, Серединний хребет, Східний хребет, Сіхоте-Алінь, Буреїнський хребет, Джагди хребет, Східно-Сахалінські гори, Західно-Сахалінські гори, вулкан Ключевська Сопка, вулкан Кроноцька Сопка, вулкан Корякська Сопка, Улутау гори, Саур хребет, Тарбагатай хребет, Джунгарський Алатау, Тянь-Шань, Заїлійський Алатау, Ферганський хребет, Алайський хребет, Туркестанський хребет, Зеравшанський хребет, Гісарський хребет, Копетдаг хребет, Каратау хребет, гори Ліван, гори Антіліван, Малоазіатське нагір'я, Понтійські гори, гори Тавр, Вірменське нагір'я, Великий Арарат гора, Іранське нагір'я, гори Ельбрус, гори Загрос, Кухруд хребет, Мекранські гори, Сулейманові гори, Парапаміз гори, Гіндукуш, Монгольський Алтай, Гобійський Алтай, Хангай гори, Тібетське нагір'я, Кунь-Лунь, Алтинтаг, Наньшань, Каракорум, Чогорі гора, Гімалаї, Джомолунгма гора, Сівалік, Сіно-Тібетські гори, Великий Хінган, Малий Хінган, Тебексан (Східно-Корейські гори), Циньлінь хребет, Юньнань-Гуйчжоузьке нагір'я, Наньлін гори, Уішань гори, Оу хребет, Фудзіяма гора, Східні Гати, Західні Гати, Ракхайн (Аракські гори), Чионгшон (Аннамські гори).

Література

для виконання практичної та самостійної роботи

1. Атлас вчителя / за ред. В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. Київ: ДНВП «Картографія», 2010.
2. Гудзевич А.В. Регіональна фізична географія (Європа та Азія): навч. посібник. Вінниця: «Віндрук», 2005. 464 с.
3. Ковалишин Д.І. Практикум з фізичної географії материків і океанів. Тернопіль: Підручники і посібники, 1999. 88 с.
4. Міхелі С.В. Фізична географія Євразії: навчальний посібник для закладів вищої освіти. Київ: Перун, 2019. 286 с.

ТЕМА: КЛІМАТ ЄВРАЗІЇ

Мета: розкрити закономірності формування кліматичних умов та виявити кліматичні відмінності на території Євразії.

Обладнання: фізична карта Євразії, кліматична карта Євразії, географічні атласи, таблиці схилення Сонця, контурні карти, контурна карта кліматичного районування Євразії.

Теоретичні запитання:

1. Встановити вплив на формування клімату Євразії: географічного положення материка, його простягання з півночі на південь та з заходу на схід, конфігурації, орографії, океанів та океанічних течій.
2. Проаналізувати кліматичні характеристики (температуру, тиск повітря) за сезонами.
3. Охарактеризувати розподіл опадів по території Євразії та пояснити чинники, які його визначають.

4. Дати коротку характеристику типів клімату материка.

Практичні завдання:

Завдання 1. Виконати аналіз радіаційних умов Євразії (сумарна сонячна радіація, радіаційний баланс). Визначити положення ізолінії нульового радіаційного балансу взимку.

Завдання 2. Проаналізуйте карти ізотерм і простежте характер їх простягання. Виявіть відмінності у простягання ізотерм взимку і влітку. Виділіть райони з найвищими і найнижчими температурами. Поясніть причини їх розміщення.

Завдання 3. Проведіть аналіз розподілу атмосферного тиску, положення баричних центрів та напрямку пануючих повітряних течій за сезонами року. Визначить положення лінії арктичного та полярного фронтів у січні та липні. На контурну карту нанесіть баричні центри, що формуються на материку і прилеглих частинах океанів взимку і влітку, напрям пануючих вітрів, а також положення фронтів арктичного та полярного у січні та липні

Завдання 4. Проаналізуйте розподіл атмосферних опадів на території Євразії, з якими вітрами і фронтами вони пов'язані. Виділіть території з рівномірним розподілом опадів протягом року, з переважанням їх влітку, взимку і з нерегулярним їх випадінням та мінімальним значенням.

Завдання 5. Проведіть аналіз карти кліматичного районування Євразії. Нанесіть на контурну карту кліматичні пояси та області. Складіть характеристику типів клімату для кожної області за таблицею 3.

Таблиця 3

Типи клімату Євразії

Кліматичний пояс	Кліматична область	Сонячна радіація, ккал/см ²	t _с , °C	t _л , °C	Особливості циркуляції атмосфери		Р, мм	Е, мм	K _{зв}	Сезонність випадіння опадів	Тип клімату
					взимку	влітку					

Методичні вказівки:

Завдання 1. Використайте кліматичні карти атласів. Після вивчення карт зробіть висновок про закономірність територіального і сезонного розподілу головних показників радіаційних умов на території Євразії.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Скласти таблицю полуденної висоти сонця у дні весняного і осіннього рівнодень, зимового і літнього сонцестоянь на екваторі, північному тропіку, полярному колі, 10°, 35°, 50°, 70° пн. ш. (таблиця 4).

Таблиця 4

Географічна широта	21.03	22.06	23.09	22.12
0°				
23°27' пн.ш.				
35° пн.ш.				
50° пн.ш.				
66°33' пн.ш.				
70° пн.ш.				

Завдання 2. Охарактеризувати запропоновані кліматодіаграми (рис. 1), встановити у межах якого кліматичного поясу і області знаходиться метеопункт та яким типом клімату характеризується.

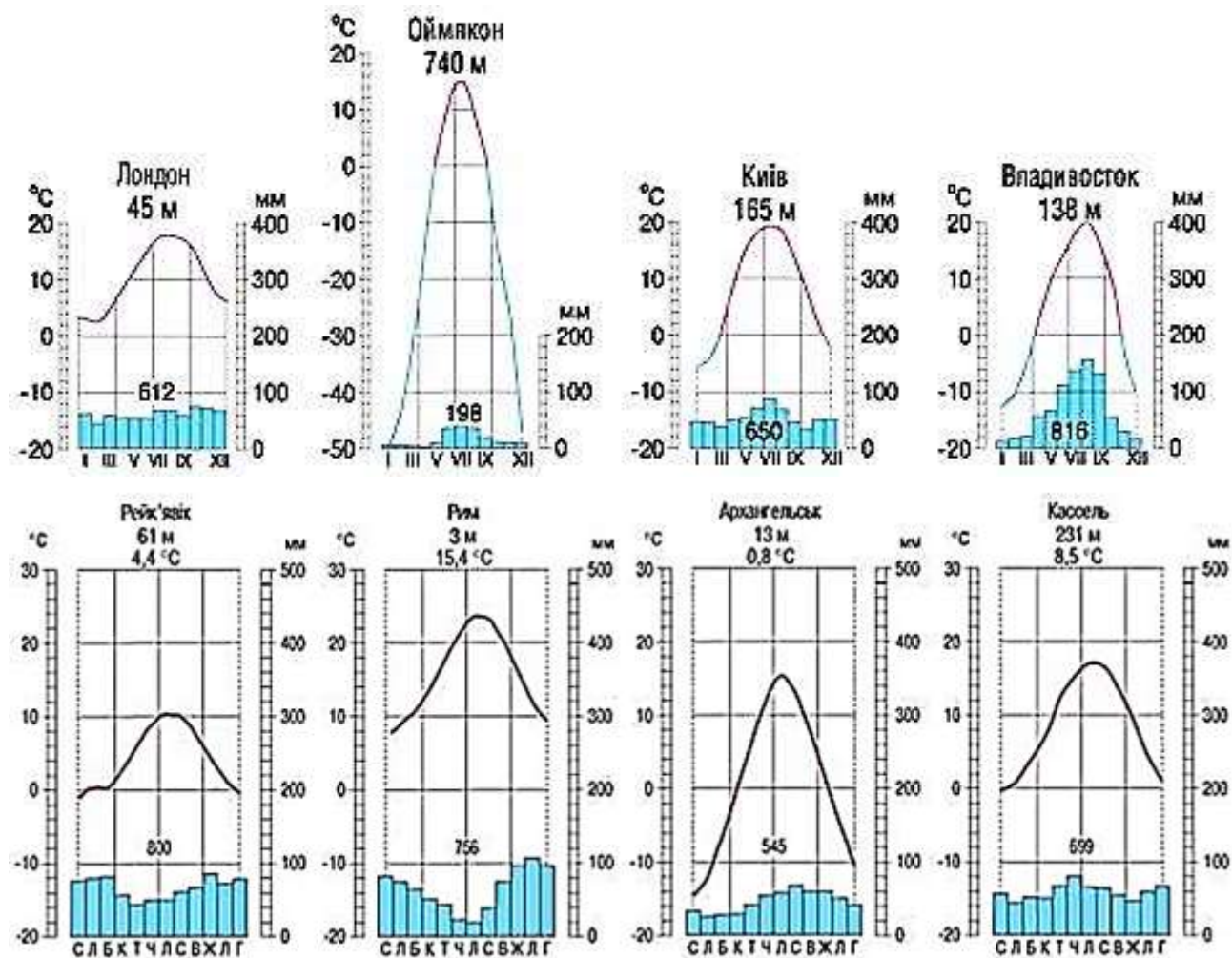

Рис. 1. Кліматодіаграми метеопунктів

Завдання 3. Обрахувати коефіцієнт континентальності за формулою: $КК = A * 100 / 0,33 * \phi$ по таких метеопунктах: Лондон, Париж, Київ, Тегеран, Якутськ, Верхоянськ, Шанхай, Петропавловськ-Камчатський. Зробити висновок.

Література

для виконання практичної та самостійної роботи

1. Атлас вчителя / за ред. В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. Київ: ДНВП «Картографія», 2010.
2. Гудзевич А.В. Регіональна фізична географія (Європа та Азія): навч. посібник. Вінниця: «Віндрук», 2005. 464 с.
3. Ковалишин Д.І. Практикум з фізичної географії материків і океанів. Тернопіль: Підручники і посібники, 1999. 88 с.
4. Міхелі С.В. Фізична географія Євразії: навчальний посібник для закладів вищої освіти. Київ: Перун, 2019. 286 с.

ТЕМА: ВНУТРІШНІ ВОДИ ЄВРАЗІЇ

Мета: виявити закономірності територіального розподілу внутрішніх вод Євразії, охарактеризувати гідрологічні типи річок материка, застосовувати порівняльний аналіз для характеристики річок та озер, встановити типи озер материка за походженням озерної улоговини.

Обладнання: фізична карта Євразії, кліматична карта Євразії, географічні атласи, контурні карти.

Теоретичні запитання:

1. Назвати території Євразії з високою водністю, середньою та низькою.
2. Охарактеризувати класифікацію річок за видами і типом живлення.
3. Охарактеризувати класифікацію річок за типом водного режиму.
4. Описати генетичну класифікацію озер Євразії.

Практичні завдання:

Завдання 1. На контурній карті Євразії позначити басейни стоку, виділити вододіли між ними. Назвати басейни з найбільшим та найменшим стоком. Визначити райони Євразії з різною густотою річкової мережі та виявити причини, які зумовлюють неоднаковий їх розподіл.

Завдання 2. Відповідно до кліматичних поясів і областей згрупуйте річки за джерелами живлення і режимом, виділивши групи річок з переважно дощовим, сніговим і льодовиковим, а також змішаним живленням та групи річок з літнім, осіннім і весняним максимумами стоку.

Завдання 3. Скласти порівняльну характеристику великих річок Євразії: Ельби і Амуру, Обі і Хуанхе, Гангу і Лени, Дунаю і Волги, Рейну і Єнисею.

Завдання 4. На фізичній карті Євразії виділити райони з максимальною озерністю та пояснити їх розміщення. Згрупувати озера за генезисом улоговин, за солоністю і водним балансом.

Методичні вказівки:

Завдання 1. Використати фізичну, тектонічну, кліматичну гідрологічну (стік) карти. Встановити вплив рельєфу, клімату і літології порід на величину стоку.

Завдання 3. Для порівняльної характеристики двох річок використати план:

- 1) Географічне положення, розміри басейнів та довжина річок.
- 2) Природні умови басейну (рельєф, клімат).
- 3) Гідрографічна характеристика: витoki, гирло, падіння річки.
- 4) Гідрологічна характеристика: види живлення (основний вид, частка інших), гідрологічний режим.
- 5) Господарське використання річок.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Скласти порівняльну характеристику озер Євразії: Каспійського та Балатон, Байкал та Балхаш, Мертвого моря та Женевського, Ладозького та Таймир.

Завдання 2. За фізичною картою виділити території із значним поширенням боліт. Пов'яжіть їх поширення з орографією, кліматичними умовами та історією розвитку території. Розкрити природне та господарське значення боліт, проблеми їх охорони.

Завдання № 3. Вивчення географічної номенклатури.

Європа

Річки: Кемійоки, Торнійоки, Гломма, Шаннон, Северн, Темза, Сена, Сомма, Луара, Гаронна, Рона, Сона, Рейн, Мозель, Маас, Неккар, Майн, Рур, Везер, Ельба (Лаба), Влтава, Хафель, Зале, Одра (Одер), Варта, Нейсе (Ниса-Лужицька), Вісла, Дунай, Інн, Морава, Тиса, Сава, Іскір, Прут, Дуеро, Тахо, Гвадіана, Гвадалквівір, Ебро, По, Арно, Тібр, Струма, Мариця, Дрін, Волга, Дон, Неман, Західна Двіна, Ловать, Велика, Нарва, Воронеж, Онега, Північна Двіна, Мезень, Печора, Вятка, Кама, Біла, Урал, Кара, Уса, Щугор, Ілич, Вішера, Косьва, Чусова, Силва, Уфа, Юрюзань, Сакмара, Ісеть, Міасс, Тура, Сосьва, Лозьва, Північна Сосьва, Ляггін, Північна Сосьва, Тулома, Поной, Кемь, Сухона, Вичегда, Сисола, Пінега, Вага, Кулой, Іжма, Піжма, Цильма, Воркута, Нева, Волхов, Хопер, Медведица, Молога, Шексна, Кострома, Ветлуга, Ока, Клязьма, Самара, Іргиз, Єруслан, Великий Узень.

Озера: Інарі, Сайма, Пяйянне, Венерн, Веттерн, Балатон, Женевське, Боденське, Комо, Гарда, Лаго-Маджоре, Тразименське, Скадарське, Охридське, Імандра, Топоозеро, Онезьке, Ільмень, Псковсько-Чудське, Селігер, Ладозьке, Умбоозеро, Ловоозеро, Сеґоозеро, Вигозеро, Ельтон, Баскунчак.

Азія

Річки: Урал, Сакмара, Ілек, Кубань, Лаба, Біла, Кума, Терек, Малка, Баксан, Сунжа, Сулак, Ріоні, Інгурі, Чорх, Кура, Араке, Раздан, Алазань, Теджен, Мургаб, Памір, Пянж, Вахш, Амудар'я, Зеравшан, Карадар'я, Сирдар'я, Чу, Ілі, Сарису, Нура, Тургай, Емоа, Об, Бія, Катунь, Чулим, Кеть, Вах, Васюган, Іртиш, Бухтарма, Тара, Дем'янка, Ішим, Тобол, Ісеть, Тура, Тавда, Конда, Північна Сосьва, Юрібей, Надим, Таз, Пур, Хатанга, Тета, Котуй, Анабар, Оленьок, Єнісей, Абакан, Турухан, Туба, Ман, Кан, Ангара, Бірюса, Нижня Тунгуска, Курейка, Селенга, Уда, Хілок, Чікой, Баргузін, Лена, Вілюй, Вітім, Ольокма, Чара, Алдан, Яна, Індіпрка, Мома, Алазея, Колима, Омолон, Великий Анюй, Малий Анюй, Амгуема, Анадир, Пенжина, Камчатка, Поронай, Амур, Аргунь, Шилка, Онон, Інгода, Зея, Амгунь, Уссурі, Тман, Самарга, Тумнін, Уда, Великий Мендерес, Кизил-Ірмак, Іордан, Шатт-ель-Араб, Тигр, Євфрат, Герируд, Гільменд, Тарим, Кашгар, Сунгарі, Керулен, Ляохе, Хуанхе, Янцзи, Ялунігзян, Сянцзян, Тоне, Ісікарі, Інд, Кабул, Сатледж, Чинаб, Брахмапутра, Ганг, Джанма, Нармада (Нарбада), Годаварі, Хонгма, Меконг, Менам, Салуїн, Іраваді.

Озера: Севан, Ріца, Сарезьке, Каракуль, Четиркель, Сонкель, Іссик-Куль, Алаколь, Сасикколь, Балхаш, Зайсан, Тенгіз, Борове, Чани, Убінське, Кулундінське, Телецьке, Таймир, Хантайське, Байкал, Ханка, Орель, Гусине, Чля, Велике Кізі, Волонь, Ван, Туз, Резайе, Мертве море, Лобнор, Хубсугул, Убсу-Нур, Далайнор, Кукунор (Динхай), Намцо (Тенґрі-Нур), Дунтінху, Поянху, Біва, Сап (Тонлесап).

Методичні вказівки:

Завдання 1. Для порівняльної характеристики використайте план:

- 1) Географічне положення озера.
- 2) Висота над рівнем моря.

- 3) Розміри (площа, глибина).
- 4) Походження улоговини.
- 5) Обриси берегів, ступінь їх розчленування.
- 6) Річки, які живлять озеро і витікають з нього.
- 7) Водний баланс.
- 8) Господарське використання.

Література

для виконання практичної та самостійної роботи

1. Атлас вчителя / за ред. В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. Київ: ДНВП «Картографія», 2010.
2. Гудзевич А.В. Регіональна фізична географія (Європа та Азія): навч. посібник. Вінниця: «Віндрук», 2005. 464 с.
3. Ковалишин Д.І. Практикум з фізичної географії материків і океанів. Тернопіль: Підручники і посібники, 1999. 88 с.
4. Міхелі С.В. Фізична географія Євразії: навчальний посібник для закладів вищої освіти. Київ: Перун, 2019. 286 с.

ТЕМА: ГРУНТОВО-РОСЛИННИЙ ПОКРИВ ЄВРАЗІЇ

Мета: виявити закономірностей територіального розподілу основних типів ґрунтів і рослинності, встановити зв'язки між ними й залежність їх поширення від рельєфу та клімату.

Обладнання: фізична карта Євразії, карти ґрунтів та рослинності світу, географічні атласи.

Теоретичні запитання:

1. Встановити ґрунтоутворні чинники різних регіонів Євразії.
2. Вияснити закономірності розповсюдження ґрунтів.
3. З'ясувати історію формування рослинності Євразії.
4. Охарактеризувати види рослинності та її розповсюдження по території.
5. Проаналізувати тваринний світ Євразії.

Практичні завдання:

Завдання 1. З'ясувати основні типи зональних ґрунтів Євразії. Виявити закономірність їх територіального розподілу.

Завдання 2. Визначити головні види рослинного покриву та особливості його розвитку на території Євразії. Виявити зв'язки рослинного покриву з кліматом, ґрунтами, рельєфом, геологічною будовою. Встановити розміщення поясів рослинності у приокеанічних та внутрішньоконтинентальних секторах.

Завдання 3. Порівняти карту ґрунтів з картою рослинного покриву території Євразії. Виявити ареали в яких типи ґрунтів збігаються з певними типами рослинного покриву, а в яких не збігаються. Встановити зональні та азональні ґрунти.

Методичні вказівки:

Завдання 1. На основі аналізу фізичної, геологічної, кліматичної та карти рослинності встановити закономірності територіального поширення чинників

грунтоутворення. По карті ґрунтів простежити зміни їх типів на території Євразії та обґрунтувати причини цих змін.

Завдання 3. При виконанні завдання необхідно провести спряжений аналіз карти рослинності з картами ґрунтів, кліматичною, фізичною та геологічною картами атласів.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Виявити закономірності розміщення рослинного покриву в горах у залежності від розміщення гірської системи. Використовуючи лекційний матеріал та навчальні посібники, встановити на прикладі Альп видовий склад рослин кожного висотного поясу (рис. 2).

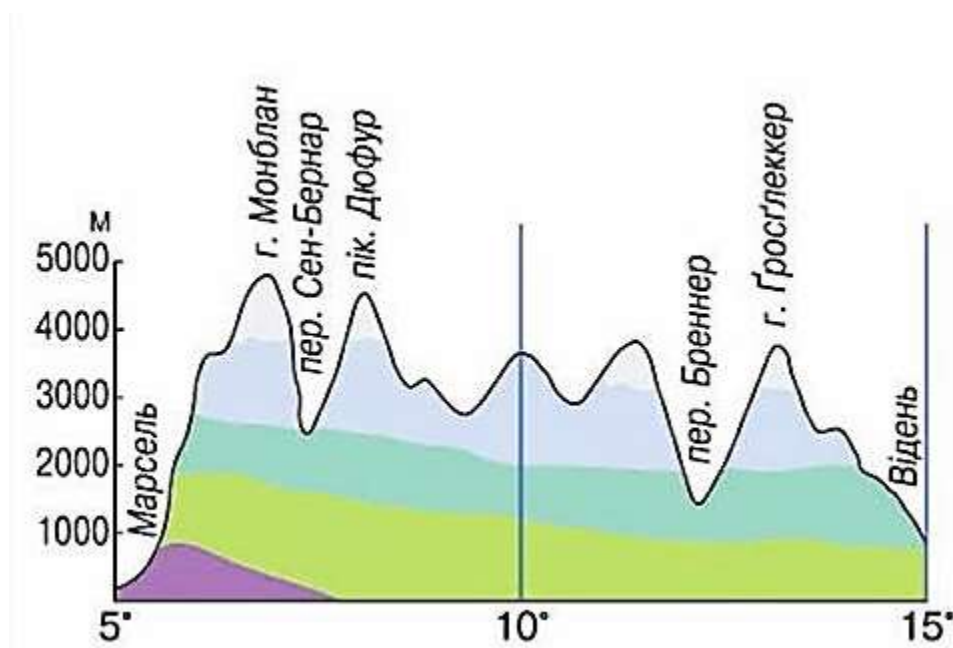

Рис. 2. Профіль Альп

Завдання 2. Проаналізувати зоогеографічну карту Євразії географічного атласу, виділити зоогеографічні області, підобласті, провінції та встановити головні види тварин для кожної із них. З'ясувати зв'язки євразійської фауни з фауною інших материків, вказати спільні види.

Література

для виконання практичної та самостійної роботи

1. Атлас вчителя / за ред. В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. Київ: ДНВП «Картографія», 2010.
2. Географический атлас для учителей средней школы. Москва: ГУГК, 1982.
3. Міхелі С.В. Фізична географія Євразії: навчальний посібник для закладів вищої освіти. Київ: Перун, 2019. 286 с.

ТЕМА: ОСОБЛИВОСТІ ПРОСТОРОВОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ПРИРОДИ ЄВРАЗІЇ. ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИРОДНИХ ЗОН. ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ.

Мета: проаналізувати просторову диференціацію природи Євразії, виявити зональні та азональні чинники диференціації; встановити горизонтальну зональність і висотну поясність Євразії, проаналізувати географічні пояси; засвоїти схему фізико-географічного районування материка.

Обладнання: фізична карта Євразії, карта географічних поясів світу, карта будови земної кори, кліматична карта Євразії, географічні атласи, контурні карти

Теоретичні запитання:

1. Пояснити диференціацію природи материка за зональним принципом. Назвати географічні пояси та географічні зони материка.
2. Охарактеризувати природні зони Євразії.
3. Пояснити диференціацію природи материка за азональним принципом. Фізико-географічне районування.
4. Субконтиненти фізико-географічні країни Євразії.

Практичні завдання:

Завдання 1. Проаналізувати карту географічних поясів світу та визначити в яких географічних поясах розташована Євразія, назвати природні зони кожного поясу.

Завдання 2. Скласти таблицю-характеристику природних зон Євразії відповідно географічним поясам, зробити висновок (таблиця 5).

Таблиця 5

Природні зони Євразії

Географічний пояс природна зона	Кліматичний пояс та область, тип клімату	Кліматичні показники				Тип ґрунтів	Тип рослинності (найбільш типові представники флори)	Основні представники тваринного населення
		R	P	K _{зв}	K _к			

Завдання 3. Проаналізувати відомі схеми фізико-географічного районування Євразії. Нанести на контурну основу субконтиненти та фізико-географічні країни запропонованого районування (рис. 3).

Методичні вказівки:

Завдання 1. Згадати що покладено в основу виділення географічних поясів та зон. Для кожного географічного поясу визначити структуру зональності (назви природних зон, їх місце знаходження і особливості поширення). У яких географічних зонах виділяють географічні підзони?

Завдання 3. Під час аналізу використовуйте схеми фізико-географічного районування, які наведені у посібниках та атласах.

Рис. 3. Фізико-географічне районування Сєвразії

Умовні позначення:

- I. Північна Європа
  - 1. Арктична острівна Європа
  - 2. Ісландія
  - 3. Фенноскандія
- II. Середня Європа
  - 1. Британські острови
  - 2. Середньоевропейська рівнинна
  - 3. Герцинська Європа
  - 4. Альпійська Європа
- III. Східна Європа
  - 1. Східноєвропейська рівнинна
  - 2. Уральські гори
- IV. Південна Європа
  - 1. Піренейський півострів
  - 2. Апеннінський півострів
  - 3. Балканський півострів
- V. Північна Азія
  - 1. Арктична острівна Азія
  - 2. Західний Сибір
  - 3. Середній Сибір
  - 4. Північно-Східний Сибір
  - 5. Гори Південного Сибіру
- VI. Східна Азія
  - 1. Камчатсько-Курильська Азія
  - 2. Амуру-Сахалінська Азія
  - 3. Південно-Східна Азія
  - 4. Японські острови
- VII. Центральна Азія
  - 1. Середня Азія
  - 2. Центральна рівнинна Азія
  - 3. Центральна гірська Азія
- VIII. Південно-Західна Азія
  - 1. Кавказ
  - 2. Передньоазіатські нагір'я
  - 3. Месопотамія
  - 4. Аравійський півострів
  - 5. Левант
- IX. Південна Азія
  - 1. Гімалаї
  - 2. Індо-Гангська низовина
  - 3. Півострів Індостан
  - 4. Півострів Індокитай
  - 5. Малайський архіпелаг

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Визначити особливості прояву секторних закономірностей у розвитку географічних зон. Проаналізувати систему природних зон у помірному поясі і зробити висновок про причини, які зумовлюють зміну природних зон із заходу на схід.

Завдання 2. Виконати аналіз складеної схеми фізико-географічного районування шляхом зіставлення схеми з картами Євразії: фізичною, тектонічною, геоморфологічною, кліматичних поясів. Виявити з контурами якої із них найбільше збігаються межі субконтинентів і фізико-географічних країн.

Методичні вказівки:

Завдання 1. Завдання виконується на основі карти географічних поясів світу.

Завдання 2. Порівняти складену схему із схемою морфоструктурного районування та картою кліматичних поясів. Зробити висновок про значення для фізико-географічного районування геолого-геоморфологічних та кліматичних чинників.

Література

для виконання практичної та самостійної роботи

1. Атлас вчителя / за ред. В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. Київ: ДНВП «Картографія», 2010.
2. Географический атлас для учителей средней школы. Москва: ГУГК, 1982.
3. Ковалишин Д.І. Практикум з фізичної географії материків і океанів. Тернопіль: Підручники і посібники, 1999. 88 с.
4. Міхелі С.В. Фізична географія Євразії: навчальний посібник для закладів вищої освіти. Київ: Перун, 2019. 286 с.

ТЕМА: ПІВНІЧНА ЄВРОПА

Тема роботи: Порівняльна фізико-географічна характеристика Фенноскандії та Середньоевропейської рівнини

Мета: встановити чинники, які зумовили формування природи фізико-географічних країн; навчитися за тематичними картами робити комплексну характеристику регіонів, порівнювати, виявляти подібні та відмінні риси.

Обладнання: фізична карта Європи, географічні атласи.

Практичні завдання:

Завдання 1. Визначити між якими географічними широтами і довготами простягаються обидві країни, їх положення відносно Атлантичного і Північного Льодовитого океану. Встановити спільні та відмінні риси географічного положення.

Завдання 2. З'ясувати історію розвитку і геолого-геоморфологічні особливості території. Показати відмінності між тектонічними структурами цих країн, орографією та провідними типами морфоструктури і морфоскульптури.

Завдання 3. Охарактеризувати клімат фізико-географічних країн. Назвати спільні і відмінні фактори формування клімату обох країн, його основні

характеристики (температури по сезонам року і кількість опадів) та як вони змінюються.

Завдання 4. Встановити особливості гідрографічної мережі. Водний режим річок в західній і східній частинах країн, типи озерних котловин. Спільні та відмінні риси.

Завдання 5. Проаналізувати ґрунтово-рослинний покрив і його сучасний стан. Охарактеризувати рослинний і ґрунтовий покриви обох країн. Виділити типи рослинного покриву спільні для обох країн, панівні типи ґрунтів, їх родючість і ступінь освоєності.

Завдання 6. Схарактеризувати тваринне населення обох країн, його сучасний стан, проблеми охорони.

Завдання 7. Виявити сучасні природні комплекси, описати їх та пояснити вплив на їх формування природних і антропогенних факторів. *Ватти, марші, польдери, гести, берде, поозер'я, ф'ельди, нунутаки, странфлат.*

Методичні вказівки: завдання виконуються за тематичними картами географічного атласу у вигляді таблиці, де спочатку по кожному пункту описуються характерні риси кожної фізико-географічної країни, а далі спільні та відмінні ознаки.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Скласти характеристику природи Ісландії.

Методичні вказівки: Завдання виконується за тематичними картами географічного атласу згідно плану-характеристики:

1. Острівне положення Ісландії та його вплив на природні особливості.
2. Берегова лінія і оточуючі моря.
3. Історія формування, тектонічна структура і геоморфологічні особливості.
4. Клімат острова.
5. Особливості річкової мережі, її залежність від історії формування і кліматичних умов.
6. Сучасний стан ґрунтово-рослинного покриву.
7. Висновок про вплив географічного положення і особливостей розвитку на формування природних комплексів острова.

Література

для виконання практичної та самостійної роботи

1. Атлас вчителя / за ред. В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. Київ: ДНВП «Картографія», 2010.
2. Географический атлас для учителей средней школы. Москва: ГУГК, 1982.
3. Гудзевич А.В. Регіональна фізична географія (Європа та Азія): навч. посібник. Вінниця: «Віндрук», 2005. 464 с.
4. Міхелі С.В. Фізична географія Євразії: навчальний посібник для закладів вищої освіти. Київ: Перун, 2019. 286 с.
5. Половина І.П. Фізична географія Європи. Київ: АртЕк, 1998. 272 с.

ТЕМА: СЕРЕДНЯ ЄВРОПА

Тема роботи: Комплексна характеристика природи Герцинської Європи

Мета: виявити особливості природи Герцинської Європи та причини, що зумовлюють внутрішні фізико-географічні відмінності.

Обладнання: фізична карта Європи, географічні атласи.

Практичні завдання:

Завдання 1. З'ясувати особливості географічного положення Герцинської Європи та його вплив на формування природних умов.

Завдання 2. Встановити історію геологічного розвитку та тектонічні структури Герцинської Європи.

Завдання 3. Вияснити основні риси орографії, особливості морфоструктури та морфоскульптури. Корисні копалини.

Завдання 4. Охарактеризувати кліматичні відмінності західної і східної частин Герцинської Європи.

Завдання 5. Описати особливості гідрографічної мережі, гідрологічний режим річок та джерела живлення.

Завдання 6. Проаналізувати ґрунтово-рослинний покрив Герцинської Європи, сучасні природні комплекси та вплив на їх формування природних і антропогенних факторів.

Тема роботи: Порівняльна фізико-географічна характеристика Альпійської і Карпатської гірських систем

Мета: розкрити чинники, які зумовили формування природи Альпійської і Карпатської гірських систем.

Обладнання: фізична карта Європи, географічні атласи.

Практичні завдання:

Завдання 1. З'ясувати географічне положення, межі, складові частини обох областей. Показати відмінності положення Альп і Карпат по відношенню до Атлантичного океану.

Завдання 2. Встановити, які процеси і коли відіграли основну роль у формуванні Альп і Карпат. Показати подібності і відмінності між їх геологічною будовою (історія формування та літологія).

Завдання 3. Охарактеризувати орографію Альпійської і Карпатської гірських систем, абсолютні висоти гір, закономірності простягання хребтів. Виділити особливості південних і північних схилів та основні морфоструктури і морфоскульптури, їх подібності і відмінності.

Завдання 4. Вияснити подібності та відмінності факторів формування клімату Альп і Карпат. Розподіл тепла і вологи залежно від експозиції схилів і абсолютної висоти.

Завдання 5. Охарактеризувати річки областей, джерела їх живлення, гідрологічний режим; озера, їх положення та типи. Назвати найбільші льодовики Альп.

Завдання 6. Встановити типи ґрунтово-рослинного покриву Альп і Карпат, їх розміщення залежно від експозиції схилів і абсолютної висоти місцевості.

Завдання 7. Охарактеризувати тваринне населення областей. Ступінь його збереженості, проблеми охорони.

Завдання 8. Виділити і охарактеризувати висотну поясисть ландшафтів Альп та Карпат та визначити спільні риси та відмінності.

Методичні вказівки:

Порівняльну характеристику записати коротко у вигляді таблиці 6.

Таблиця 6

Порівняльна характеристика Альп і Карпат

№ завдання	Спільні риси природи Альп і Карпат	Особливості природи Альпійської гірської системи	Особливості природи Карпатської гірської системи

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Скласти характеристику природи Британських островів.

Методичні вказівки: Завдання виконується за тематичними картами географічного атласу згідно плану-характеристики:

1. Острівне положення Британських островів та його вплив на природні особливості.
2. Берегова лінія і оточуючі моря.
3. Історія формування, тектонічні структури і геоморфологічні особливості області.
4. Клімат, кліматичні відмінності на Британських островах.
5. Особливості річкової мережі та типів озерних котловин.
6. Сучасний стан ґрунтово-рослинного покриву. Тваринне населення.
7. Скласти висновок про вплив географічного положення і особливостей розвитку на формування природних комплексів Британських островів.

Література

для виконання практичної та самостійної роботи

1. Атлас вчителя / за ред. В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. Київ: ДНВП «Картографія», 2010.
2. Географический атлас для учителей средней школы. Москва: ГУГК, 1982.
3. Гудзевич А.В. Регіональна фізична географія (Європа та Азія): навч. посібник. Вінниця: «Віндрук», 2005. 464 с.
4. Міхелі С.В. Фізична географія Євразії: навчальний посібник для закладів вищої освіти. Київ: Перун, 2019. 286 с.
5. Половина І.П. Фізична географія Європи. Київ: АртЕк, 1998. 272 с.

ТЕМА: ПІВДЕННЯ ЄВРОПА

Тема роботи: Закономірності зміни природи Європейського Середземномор'я

Мета: виявити чинники, які зумовлюють розвиток середземноморських ландшафтів, визначити особливості формування ландшафтів у різних частинах Середземномор'я.

Обладнання: фізична карта Європи, географічні атласи.

Практичні завдання:

Завдання 1. Визначити географічне положення Європейського Середземномор'я та його кордони. Встановити півострови та острови, що входять до нього, протяжність з півночі на південь та із заходу на схід, вплив Середземного моря на формування природи регіону. З'ясувати характер берегової лінії та типи берегів.

Завдання 2. Встановити геолого-тектонічну будову і рельєф Середземномор'я. Роль тектонічних структур у формуванні рельєфу, сучасний вулканізм. Типи морфоструктури і морфоскульптури. Геоморфологічні особливості Піренейського, Апенінського і Балканського півостровів.

Завдання 3. Назвати кліматотвірні чинники Середземномор'я. Встановити типи клімату, кліматичні відмінності між північчю і півднем, заходом і сходом, між півостровами.

Завдання 4. Назвати області з найбільш густою річковою мережею, а також з найбільшою кількістю озер. Охарактеризуйте річки за типом водного режиму, а озера за походженням.

Завдання 5. Вияснити вплив клімату на розвиток ґрунтів і рослинності. Проаналізувати типові рослинні формації Середземномор'я: *гарига, маквіс, фригана, шибляк, пальміто*.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Встановити залежність флористичного складу рослинних формацій Європейського Середземномор'я від умов зволоження. З'ясувати прояви висотної поясності.

Завдання 2. Охарактеризувати тваринне населення, його зв'язок з Північною Африкою та Азією, сучасний стан, проблеми охорони.

Література

для виконання практичної та самостійної роботи

1. Атлас вчителя / за ред. В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. Київ: ДНВП «Картографія», 2010.
2. Географический атлас для учителей средней школы. Москва: ГУГК, 1982.
3. Гудзевич А.В. Регіональна фізична географія (Європа та Азія): навч. посібник. Вінниця: «Віндрук», 2005. 464 с.
4. Міхелі С.В. Фізична географія Євразії: навчальний посібник для закладів вищої освіти. Київ: Перун, 2019. 286 с.
5. Половина І.П. Фізична географія Європи. Київ: АртЕк, 1998. 272 с.

ТЕМА: СХІДНА ЄВРОПА

Тема роботи: Комплексна характеристика природи Східної Європи

Мета: виявити загальні особливості природи Східно-Європейської рівнини і чинників, які зумовлюють її внутрішню просторову диференціацію, вивчити закономірності зміни ландшафтів з висотою в різних частинах Уралу.

Обладнання: фізична карта Європи, географічні атласи.

Завдання 1. Скласти коротку фізико-географічну характеристику Східно-Європейської рівнини.

1.1. На фізичній карті виділити межі названої країни, її широтне та довготне простягання, встановити вплив географічного положення на формування природи країни.

1.2. З'ясувати основні тектонічні структури Східно-Європейської платформи: щити, антеклізи, синеклізи. Встановити, які орографічні одиниці їм відповідають.

1.3. Описати основні етапи розвитку Східно-Європейської рівнини. Особливу увагу звернути на історію четвертинного періоду.

1.4. Встановити, до якого типу морфоструктури відносяться виділені орографічні одиниці. Виявити морфоскульптурні особливості фізико-географічної країни, геоморфологічні області та провінції.

1.5. Виділити території зосередження рудних та осадових корисних копалин і вказати, яким тектонічним структурам вони відповідають.

1.6. Виявити причини кліматичних відмінностей в різних частинах Східно-Європейської рівнини. Зробити висновок про напрям наростання континентальності клімату.

1.7. Охарактеризувати гідрографічну мережу країни: головні річки, їх режим та живлення, типи озер.

1.8. Проаналізувати ґрунтово-рослинний покрив, особливості його зміни з півночі на південь та із заходу на схід. Типові представники рослинного світу.

Завдання 2. Встановити закономірності зміни природи Уральської гірської країни.

2.1. Розкрити особливості географічного положення фізико-географічної країни та його вплив на формування основних рис природи як самої країни, так і Сибірської частини Євразії.

2.2. Виявити основні тектонічні структури Уралу, їх характер простягання, породами якого віку вони складені і які корисні копалини їм відповідають.

2.3. Охарактеризувати основні етапи історії розвитку рельєфу Уральської гірської країни.

2.4. Вкажіть основні орографічні одиниці, які входять у цю країну, визначити морфоструктурні та морфоскульптурні особливості Уралу.

2.5. Охарактеризувати клімат Уралу і показати його зміну в довготному і широтному напрямках.

2.6. Назвати особливості річок західного та східного схилів Уралу, вказати джерела живлення та гідрологічний режим. Встановити походження озер та сучасне зледеніння.

2.7. Назвати особливості ґрунтово-рослинного покриву Уралу.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Схарактеризувати природні зони Східно-Європейської рівнини.

Завдання 2. Виділити ландшафтні області Уралу (тундрова та лісотундрова область Полярного Уралу, тайгова область Північного Уралу, область південної тайги та мішаних лісів Середнього Уралу, лісостепова та степова область Південного Уралу). Дати коротку фізико-географічну характеристику кожної із них, розкривши структуру висотних поясів.

Література

для виконання практичної та самостійної роботи

1. Атлас вчителя / за ред. В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. Київ: ДНВП «Картографія», 2010.
2. Географический атлас для учителей средней школы. Москва: ГУГК, 1982.
3. Гудзевич А.В. Регіональна фізична географія (Європа та Азія): навч. посібник. Вінниця: «Віндрук», 2005. 464 с.
4. Міхелі С.В. Фізична географія Євразії: навчальний посібник для закладів вищої освіти. Київ: Перун, 2019. 286 с.
5. Половина І.П. Фізична географія Європи. Київ: АртЕк, 1998. 272 с.

ТЕМА: ПІВНІЧНА АЗІЯ

Тема роботи: Порівняльна фізико-географічна характеристика Західного та Середнього Сибіру

Мета: виявити причини, що зумовлюють формування спільних і відмінних рис у природі двох сусідніх регіонів.

Обладнання: фізична карта Євразії, географічні атласи.

Практичні завдання:

Завдання 1. Показати особливості географічного положення субконтиненту Північна Азія. Визначити географічне положення, межі Західного та Середнього Сибіру, в'яснити відмінності положення по відношенню до атлантичних, арктичних та континентальних повітряних мас.

Завдання 2. Встановити подібності і відмінності між геологічною будовою та історією розвитку двох країн. Назвати основні тектонічні структури.

Завдання 3. Охарактеризувати орографію Західного та Середнього Сибіру. Виділити особливості морфоструктури і морфоскульптури, встановити їх подібності і відмінності.

Завдання 4. Встановити подібності та відмінності кліматотвірних чинників Західного та Середнього Сибіру. Проаналізувати кліматичні показники за планом: радіаційні умови, температура повітря, атмосферні опади, ступінь зволоження. Зробити висновок про кліматичні відмінності Західного і Середнього Сибіру.

Завдання 6. Охарактеризувати річки фізико-географічних країн, джерела їх живлення, гідрологічний режим; озера, їх положення та типи; болота, особливості та типи.

Завдання 7. Виявити особливості ґрунтово-рослинного покриву Західного та Середнього Сибіру.

Завдання 8. Охарактеризуйте тваринний світ країн та встановити подібності та відмінності

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Виявити, які корисні копалини поширені на території Західного Сибіру, а які на території Середнього. Виписати основні родовища нафти, газу, кам'яного вугілля, солей, залізних руд, руд кольорових і цінних металів.

Завдання 2. Порівняти розміщення та характер природних зон Західного та Середнього Сибіру.

Тема роботи: Порівняльна фізико-географічна характеристика Північно-Східного Сибіру та гір Південного Сибіру

Мета: з'ясувати характерні риси природи двох фізико-географічних країн, встановити спільні та відмінні ознаки.

Обладнання: фізична карта Євразії, географічні атласи.

Практичні завдання:

Завдання 1. Визначити географічне положення та кордони Північно-Східного Сибіру (Верхояно-Чукотської низовинно-нагірної країни) та гір Південного Сибіру (Алтайсько-Саянська гірсько-котловинна країна та Байкальська гірсько-плато-гірна країна). Показати відмінності положення по відношенню до арктичних та континентальних повітряних мас.

Завдання 2. Вияснити подібності і відмінності між геологічною будовою та історією розвитку двох регіонів. Назвати основні тектонічні структури.

Завдання 3. Охарактеризувати орографію Північно-Східного Сибіру та гір Південного Сибіру. Виділити особливості типів морфоструктури і морфоскульптури, встановити їх подібності і відмінності.

Завдання 4. Встановити подібності та відмінності факторів формування клімату Північно-Східного Сибіру та гір Південного Сибіру. Проаналізувати кліматичні показники: радіаційні умови, температура повітря, атмосферні опади, ступінь зволоження. Зробити висновок про кліматичні відмінності.

Завдання 5. Охарактеризувати річки країн, джерела їх живлення, гідрологічний режим; типи озер за походженням.

Завдання 6. Порівняти розміщення та характер природних зон Північно-Східного Сибіру та гір Південного Сибіру. Особливості висотної поясності цих регіонів.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Виявити, які корисні копалини поширені на території Північно-Східного Сибіру та гір Південного Сибіру. Назвати основні родовища.

Завдання 2. Виявити особливості ґрунтово-рослинного покриву Північно-Східного Сибіру та гір Південного Сибіру.

Завдання 3. Охарактеризувати тваринний світ країн. Встановити подібності та відмінності.

Література

для виконання практичної та самостійної роботи

1. Атлас вчителя / за ред. В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. Київ: ДНВП «Картографія», 2010.
2. Географический атлас для учителей средней школы. Москва: ГУГК, 1982.
3. Гудзевич А.В. Регіональна фізична географія (Європа та Азія): навч. посібник. Вінниця: «Віндрук», 2005. 464 с.
4. Міхелі С.В. Фізична географія Євразії: навчальний посібник для закладів вищої освіти. Київ: Перун, 2019. 286 с.

ТЕМА: СХІДНА АЗІЯ

Тема роботи: Особливості природи Східної Азії

Мета: виявити загальні особливості природи Східної Азії і встановити чинники, які зумовлюють її внутрішню просторову диференціацію.

Обладнання: фізична карта Євразії, географічні атласи.

Практичні завдання:

Завдання 1. Визначити межі субконтиненту, його географічне положення. Назвати фізико-географічні країни, які до нього входять.

Завдання 2. З'ясувати основні тектонічні структури регіону (кожної фізико-географічної країни) та особливості історії геологічного розвитку.

Завдання 3. Описати орографічні одиниці субконтиненту, визначити типи морфоструктур орографічних одиниць та керівні типи морфоскульптури. Назвати найбільш поширені корисні копалини регіону.

Завдання 4. Які кліматичні пояси і області виділяють в межах даного субконтиненту? Який переважний тип циркуляції атмосфери. Показати зміни клімату на території субконтиненту в широтному і довготному напрямках.

Завдання 5. Назвати головні річки субконтиненту, відмітити спільні риси у живленні і режимі. Основні типи озер.

Завдання 6. Встановити панівні типи ґрунтів Східної Азії та їх зв'язок з типами рослинного покриву.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Пояснити багатство флори і фауни субконтиненту Східної Азії, її реліктовість і ендемічність.

Завдання 2. Проаналізувати головні відмінності між фізико-географічними країнами субконтиненту.

Завдання 3. Скласти фізико-географічну характеристику Японських островів.

Методичні вказівки: Завдання виконується за тематичними картами атласу відповідно плану:

1. Острівне положення Японії та його вплив на природні особливості.
2. Берегова лінія і оточуючі моря.
3. Історія формування, тектонічні структури і геоморфологічні особливості

країни.

4. Клімат та кліматичні відмінності островів.
5. Особливості річкової мережі, її залежність від історії формування і кліматичних умов. Типи озер.
6. Сучасний стан ґрунтово-рослинного покриву.
7. Охорона природи на Японських островах.

Література

для виконання практичної та самостійної роботи

1. Атлас вчителя / за ред. В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. Київ: ДНВП «Картографія», 2010.
2. Географический атлас для учителей средней школы. Москва: ГУГК, 1982.
3. Гудзевич А.В. Регіональна фізична географія (Європа та Азія): навч. посібник. Вінниця: «Віндрук», 2005. 464 с.
4. Міхелі С.В. Фізична географія Євразії: навчальний посібник для закладів вищої освіти. Київ: Перун, 2019. 286 с.

ТЕМА: ЦЕНТРАЛЬНА АЗІЯ

Тема роботи: Порівняльна фізико-географічна характеристика пустель Середньої і Центральної Азії

Мета: виявити спільні і відмінні риси у пустельних зонах двох сусідніх регіонів

Обладнання: фізична карта Євразії, географічні атласи

Практичні завдання:

Завдання 1. З'ясувати визначення понять Середньої і Центральної Азії. Які території до них входять? Показати відмінність у географічному положенні цих частин субконтиненту.

Завдання 2. Виявити подібності і відмінності між геологічною будовою та історією розвитку двох регіонів. Назвати основні тектонічні структури.

Завдання 3. Визначити, які орографічні одиниці і пустелі (типи пустель) входять до Середньої і Центральної Азії. Встановити, які вони за морфоструктурою та морфоскульптурою.

Завдання 4. З'ясувати подібності та відмінності риси кліматотвірних чинників цих регіонів. Показати подібності і відмінності між режимом температур і опадів цих територій, обґрунтувати їх. Встановити полюс сухості материка.

Завдання 5. Виявити райони із найбільшою густотою річкової мережі, озерністю та басейнами підземних вод. Пояснити більшу обводненість Середньої Азії порівняно з Центральною. Охарактеризувати річки та озера за джерелами живлення і водним режимом.

Завдання 6. Порівняти ґрунтово-рослинного покрив Середньої і Центральної Азії. Виявити відмінності між флорою цих частин субконтиненту, їх ендеміки і спільні види.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Виявити, які корисні копалини поширені на території Середньої і Центральної Азії. Назвати основні родовища.

Завдання 2. Охарактеризувати тваринний світ субконтиненту, форми його пристосування до місцевих умов. Показати відмінності між фауною Середньої і Центральної Азії та взаємозв'язки між ними і місцевими умовами.

Завдання 3. Порівняти зміни пустельних ландшафтів Середньої і Центральної Азії, їх освоєність, обводнення та охорону природи.

Література

для виконання практичної та самостійної роботи

1. Атлас вчителя / за ред. В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. Київ: ДНВП «Картографія», 2010.
2. Географический атлас для учителей средней школы. Москва: ГУГК, 1982.
3. Гудзевич А.В. Регіональна фізична географія (Європа та Азія): навч. посібник. Вінниця: «Віндрук», 2005. 464 с.
4. Міхелі С.В. Фізична географія Євразії: навчальний посібник для закладів вищої освіти. Київ: Перун, 2019. 286 с.

ТЕМА: ПІВДЕННО-ЗАХІДНА АЗІЯ

Тема роботи: Комплексна фізико-географічна характеристика Південно-Західної Азії

Мета: встановити особливості природи Південно-Західної Азії і обґрунтувати її кордони, визначити чинники, які створюють внутрішні фізико-географічні відмінності субконтиненту.

Обладнання: фізична карта Євразії, географічні атласи

Практичні завдання:

Завдання 1. Визначити межі субконтиненту, його географічне положення і обґрунтувати його виділення. Назвати фізико-географічні країни, які до нього входять.

Завдання 2. З'ясувати основні тектонічні структури кожної фізико-географічної країни та особливості історії геологічного розвитку.

Завдання 3. Описати орографічні одиниці та пустелі субконтиненту, визначити їх типи морфоструктур та головні типи морфоскульптури. Назвати найбільш поширені корисні копалини регіону.

Завдання 4. Показати особливості температурного режиму, зволоженості фізико-географічних країн субконтиненту. Встановіть зміни типів клімату на території субконтиненту в широтному і довготному напрямках.

Завдання 5. Встановити особливості ґрунтово-рослинного покриву фізико-географічних країн субконтиненту. Назвати типи пустель та з'ясувати їх відмінність.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Назвати головні водні об'єкти субконтиненту, встановити спільні та відмінні риси у живленні та водному режимі річок фізико-географічних країн регіону. З'ясувати основні типи озер за походженням та солоністю.

Завдання 2. Охарактеризувати тваринний світ субконтиненту.

Завдання 3. Встановити головні відмінності ландшафтів фізико-географічних країн Південно-Західної Азії.

Література

для виконання практичної та самостійної роботи

1. Атлас вчителя / за ред. В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. Київ: ДНВП «Картографія», 2010.
2. Географический атлас для учителей средней школы. Москва: ГУГК, 1982.
3. Гудзевич А.В. Регіональна фізична географія (Європа та Азія): навч. посібник. Вінниця: «Віндрук», 2005. 464 с.
4. Міхелі С.В. Фізична географія Євразії: навчальний посібник для закладів вищої освіти. Київ: Перун, 2019. 286 с.

ТЕМА: ПІВДЕННА АЗІЯ

Тема роботи: Порівняльна фізико-географічна характеристика Гімалаїв та Кавказу.

Мета: розкрити взаємозв'язки факторів, які зумовили формування природи названих країн, виявити спільні та відмінні риси.

Обладнання: фізична карта Євразії, географічні атласи.

Практичні завдання:

Завдання 1. Визначити географічне положення, кордони фізико-географічних країн. Показати відмінності у положенні Гімалаїв та Кавказу по відношенню до морських повітряних мас.

Завдання 2. Встановити, які процеси і коли відіграли основну роль у формуванні Гімалаїв та Кавказу. З'ясувати подібні та відмінні риси між їх геологічною будовою, а саме історією формування та літологією.

Завдання 3. Охарактеризувати орографію Гімалаїв та Кавказу, абсолютні висоти гір, закономірності простягання хребтів і характер їх розчленування долинами. Виділити основні морфоструктури і морфоскульптури, їх подібності і відмінності.

Завдання 4. Встановити межі яких кліматичних поясів простягаються Гімалаї та Кавказ, під вплив яких повітряних мас попадають окремі її частини (схили різних експозицій, внутрішні улоговини), відмітити відмінності між режимом температур і опадів цих частин.

Завдання 5. Охарактеризувати річки фізико-географічних країн, джерела їх живлення, гідрологічний режим; озера та їх типи. Назвати найбільші льодовики Гімалаїв та Кавказу.

Завдання 6. Проаналізувати типи ґрунтово-рослинного покриву Гімалаїв та Кавказу, їх розміщення залежно від експозиції схилів і абсолютної висоти місцевості.

Завдання 7. Охарактеризувати висотну поясність ландшафтів Гімалаїв та Кавказу. Скласти таблицю-характеристику ландшафтних поясів на схилах різної експозиції в кожній гірській системі (таблиця 7).

Висотні пояси Гімалаїв та Кавказу

Гірська система	Експозиція схилу	Висотні пояси, м	Тип рослинності, видовий склад	Тип ґрунту	Тваринний світ

Тема роботи: Порівняльна фізико-географічна характеристика півостровів Індостан та Індокитай.

Мета: виявити спільні та відмінні риси природи півостровів Індостан та Індокитай.

Обладнання: фізична карта Євразії, географічні атласи.

Практичні завдання:

Завдання 1. Встановити особливості географічного положення та кордонів фізико-географічних країн.

Завдання 2. Вияснити подібності і відмінності між геологічною будовою та історією розвитку двох країн. Назвати основні тектонічні структури.

Завдання 3. Охарактеризувати орографію Індостану та Індокитаю. Виділити особливості типів морфоструктури і морфоскульптури, встановити їх подібності і відмінності. Виявити корисні копалини поширені на території півостровів.

Завдання 4. Встановити подібні та відмінні риси у кліматотвірних чинниках Індостану та Індокитаю. Проаналізувати кліматичні показники: радіаційні умови, температура повітря, атмосферні опади. Зробити висновок про кліматичні відмінності.

Завдання 5. Охарактеризувати річки країн, джерела їх живлення, гідрологічний режим; озера та їх типи.

Завдання 6. Виявити подібності та відмінності ґрунтово-рослинного покриву Індостану та Індокитаю. Встановити особливості тваринного світу країн.

Завдання 7. Порівняти розміщення та характер природних зон Індостану та Індокитаю.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Скласти характеристику Малайського архіпелагу.

Методичні вказівки: Завдання виконується за тематичними картами атласу відповідно до плану:

1. Географічне положення архіпелагу та його вплив на природні особливості.
2. Склад архіпелагу, берегова лінія і оточуючі моря.
3. Історія формування, тектонічні структури і геоморфологічні особливості країни.
4. Клімат архіпелагу.
5. Особливості річкової мережі, її залежність від історії формування і кліматичних умов.
6. Сучасний стан ґрунтово-рослинного покриву.

7. Висновок про вплив географічного положення і особливостей розвитку на формування природних комплексів архіпелагу.

Література

для виконання практичної та самостійної роботи

1. Атлас вчителя / за ред. В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. Київ: ДНВП «Картографія», 2010.
2. Географический атлас для учителей средней школы. Москва: ГУГК, 1982.
3. Гудзевич А.В. Регіональна фізична географія (Європа та Азія): навч. посібник. Вінниця: «Віндрук», 2005. 464 с.
4. Міхелі С.В. Фізична географія Євразії: навчальний посібник для закладів вищої освіти. Київ: Перун, 2019. 286 с.

ЗМІСТ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНОГО ЗАВДАННЯ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО НЬОГО

Тема: Побудова і аналіз комплексного фізико-географічного профілю Євразії.

Мета: виявити особливості зміни природних компонентів Євразії у широтному і довготному напрямках, визначення причин, що зумовлюють ці зміни.

Обладнання: географічні атласи, міліметровий папір (формат А3), прості олівці.

Завдання 1. Побудувати комплексний фізико-географічний профіль Євразії по меридіану чи паралелі (за вибором викладача).

№ варіанту	Паралель (меридіан)	№ варіанту	Паралель (меридіан)
1.	66°33' пн. ш	11.	65° сх. д
2.	60° пн. ш	12.	70° сх. д
3.	55° пн. ш	13.	75° сх. д
4.	50° пн. ш	14.	85° сх. д
5.	45° пн. ш	15.	90° сх. д
6.	40° пн. ш	16.	95° сх. д
7.	35° пн. ш	17.	100° сх. д
8.	30° пн. ш	18.	105° сх. д
9.	45° сх. д	19.	110° сх. д
10.	55° сх. д	20.	115° сх. д

Методичні вказівки: Профіль будується за картами географічного атласу. Спочатку будується гіпсометричний профіль. Вертикальний і горизонтальний масштаби підбираються самостійно. Ліворуч від профілю наноситься шкала висоти. На лінії профілю позначаються орографічні одиниці, водні об'єкти (річки, озера) і населені пункти. Вище гіпсометричного профілю у вигляді графіків наносяться основні кліматичні елементи: середня місячна температура січня і липня, середня річна кількість опадів, випаровуваність за рік. Під

гіпсометричним профілем будується таблиця, в яку вносяться дані про тектонічну структуру, типи морфоструктури та морфоскульптури, ґрунт, рослинний покрив, фізико-географічні країни, яку перетинає профіль.

Завдання 2. Проаналізувати комплексний фізико-географічний профіль Євразії по меридіану (паралелі).

Методичні вказівки: До аналізу профілю необхідно включити:

1. Орогідрографічну характеристику профілю.
2. Геолого-тектонічну будову і корисні копалини. Прослідкувати зв'язок між тектонічною структурою, орографічною одиницею, типом морфоструктури та корисними копалинами.
3. Характеристику кліматичних елементів. Загальні закономірності зміни кліматичних елементів.
4. Ґрунтово-рослинний покрив та його зміну по лінії профілю.
5. Природно-територіальні комплекси (географічні зони і одиниці фізико-географічного районування – субконтиненти та фізико-географічні країни).

Література

для виконання індивідуального навчально-дослідного завдання

1. Географический атлас для учителей средней школы. Москва: ГУГК, 1982.

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Атлас вчителя / за ред. В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. Київ: ДНВП «Картографія», 2010.
2. Географический атлас для учителей средней школы. Москва : ГУГК, 1982.
3. Гудзевич А.В. Регіональна фізична географія (Європа та Азія): навч. посібник. Вінниця: «Віндрук», 2005. 464 с.
4. Барановська О. В. Фізична географія Євразії (регіональний огляд): навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 199 с.
5. Барановська О. В., Бездухов О. А. Практикум з фізичної географії материків і океанів (Євразія): навч.-метод. посіб. Ніжин : НДУ ім. Миколи Гоголя, 2019. 38 с.
6. Ковалишин Д.І. Практикум з фізичної географії материків і океанів. Тернопіль: Підручники і посібники, 1999. 88 с.
7. Корнєєв В.П. Історія вивчення материків і океанів. Кам.-Под. : Абетка НОВА, 2004. 308 с.
8. Лавринович М.В. Физическая география Евразии (региональный обзор). Минск : БГУ, 2003. 183 с.
9. Лабораторно-практичні заняття з фізичної географії материків і океанів : завдання та методичні вказівки для студ. природничо-географічного факультету / укл. О. В. Бова, А. О. Корнус, В. В. Чайка. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2012. 64 с.
10. Міхелі С.В. Фізична географія Євразії: навчальний посібник для закладів вищої освіти. Київ: Перун, 2019. 286 с.
11. Мирза-Сіденко В.М. Навчально-методичний посібник з курсу «Фізична географія материків і океанів». Кіровоград, 2017. 188 с.
12. Панасенко Б.Д. Фізична географія материків та океанів: навч. посібник Частина II. Євразія. Вінниця: «ГІПАНІС», 2005. 510 с.
13. Половина І.П. Фізична географія Європи: навч. пос. для студ. геогр. спеціальн. вищ. навч. закл. Київ: «АртЕк», 1998. 272 с.
14. Шищенко П.Г. та ін. Фізична географія материків і океанів: підручник у 2-х т. Т.1 Азія. Київ, 2017. 643 с.
15. Шищенко П.Г. та ін. Фізична географія материків і океанів: підручник: у 2-х т. Т.2. Європа. Київ, 2017. 540 с.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Географічне положення Євразії	4
Геологічна будова Євразії, історія геологічного розвитку. Плейстоценові зледеніння	7
Рельєф Євразії. Зв'язок рельєфу з геологічною будовою.....	9
Клімат Євразії	12
Внутрішні води Євразії.....	15
Ґрунтово-рослинний покрив Євразії.....	17
Особливості просторової диференціації природи Євразії. Характеристика природних зон. Фізико-географічне районування.....	19
Північна Європа.....	22
Середня Європа.....	24
Південна Європа.....	26
Східна Європа.....	27
Північна Азія.....	28
Східна Азія.....	30
Центральна Азія.....	31
Південно-Західна Азія.....	32
Південна Азія.....	33
Зміст індивідуального навчально-дослідного завдання та методичні рекомендації до нього.....	35
Перелік рекомендованої літератури.....	37

Навчально-методичне видання

**ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ МАТЕРИКІВ ТА ОКЕАНІВ
ЧАСТИНА I. ЄВРАЗИЯ**

*Методичні вказівки
до виконання практичних та самостійних робіт*

Укладач:

Данильченко Олена Сергіївна – кандидат географічних наук, ст. викладач кафедри загальної та регіональної географії Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Відповідальна за випуск *Л. П. Міронець*
Комп'ютерна верстка *О. С. Данильченко*

Підписано до друку 28.01.2021 р.
Формат 60x84/16. Гарнітура Times. Друк. ризогр. Ум. друк. арк. 1,9.

Редакційно-видавничий відділ СумДПУ імені А. С. Макаренка
40002, м. Суми, вул. Роменська, 87
Виготовлено на обладнанні СумДПУ імені А. С. Макаренка

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи
серія ДК № 231 від 02.11.2000 р.